

Література:

1. *Гуревич И.* Человек и культура. Основы культуроведения. — М., 1998 и др.; *Шпенглер О.* Закат Европы. — М., 1998; *Шубарт В.* Европа и душа Востока. — М., 1997;
2. *Бердяев Н.* Философия свободы. Смысл творчества. — М., 1989; Кризис искусства. — М., 1990; *Гуссерль Э.* Кризис европейского человечества и философия. — М., 1994; *Ницше Ф.* Рождение трагедии, или Эллинство и варварство // Ницше Ф. Соч. в 2 т. — М., 1990; *Тэн И.* Философия искусства. — М., 1936;
3. *Бляхер Л.* Человек в зеркале социального хаоса. — Хабаровск, 1997; *Ионин Л.* Социология культуры. — М., 1996; *Сорокин П.* Социологические теории современности. — М., 1992;
4. *Ильин И.* Одинокий художник. — М., 1993; *Лосев А.* Проблемы становления символа и реалистическое искусство. — М., 1976.
5. *Арефьева А.* Эстетика соцреализма: Слово в измерении публичности. — К., 1997; *Барт Р.* Избранные работы: Семиотика. Поэтика. — М., 1989; *Бахтин М.* Вопросы литературы и эстетики. — М., 1975; *Лотман Ю.* Культура и взрыв. — М., 1992;
6. *Левчук Л., Панченко В., Шинкаренко О.* Історія світової культури. — К.: Либідь, 2000. — 386 с.

О. В. Мардаренко

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ У ПРОГРАМІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Наша дума, наша пісня,
не вмре, не загине.
Ось де люди, наша слава,
Слава України!

Т. Г. Шевченко

Розпад Радянського Союзу для України і Росії, окрім потреби сформувані власні державні системи, приніс й усвідомлення того, що необхідно будувати нові зовнішньополітичні та економічні стосунки між країнами, які, як ще зовсім нещодавно декларувалося, були “*братами та сестрами*”, і відповідно до цього налагоджували взаємини. Отримана політична незалежність, окрім загалом домінуючих позитивних моментів, негативно вплинула на ті значні економічні, соціальні, інформаційні та інші зв’язки, що склалися за

роки співіснування спершу в царській, а потім у радянській імперіях. Тоталітарний режим залишив у спадок невіршеними деякі суперечності. Це породило нагальну потребу формування нових форм взаємовигідного співіснування. Відповідний українсько-російський діалог проходить досить нерівномірно, маючи при цьому свої негативні і позитивні моменти, — нерідко за схемою “крок уперед, два кроки назад”.

Пошук взаємоприйнятної моделі взаємовідносин України і Російської Федерації у новітньому безпековому просторі є надзвичайно актуальним. Одну з таких моделей пропонує Програма та практична діяльність Народного Руху України (НРУ). Тому метою цієї наукової праці є аналіз українсько-російських відносин у програмі НРУ.

З моменту прийняття Декларацій про державний суверенітет РФ (12 червня) і України (16 липня) 1990 р. постало питання розбудови між двома державними утвореннями взаємовідносин на основі паритету і партнерства. Перший приклад цьому — *Договір між УРСР і РСФСР* від 19 листопада 1990 року, що заклав основи відносин між державами ще до їхньої фактичної появи. У червні 1992 р. в Дагомисі президентами двох країн Б. Єльциним та Л. Кравчуком підписано угоду про подальший розвиток міждержавних відносин між Росією і Україною.

Прагнення до співробітництва лягли в основу чинних основних документів українсько-російських відносин: *Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією* від 31 травня 1997 р. (державний візит Б. Єльцина до України) і *Договору про економічне співробітництво на період до 2007 року* від 28 лютого 1998 р. (державний візит Л. Кучми до Росії), що заклали подальшу основу взаємовідносин, створивши необхідні політичні і правові умови для розвитку двосторонніх відносин на всіх напрямках. Усього ж між Україною і Росією укладено близько 200 міждержавних і міжурядових договорів і угод та понад 200 міжвідомчих угод.

На шляху реалізації потреб взаємовідносин обидві держави натрапляють на проблеми інститутів політичних систем, юридичного та практичного оформлення відповідних взаємин на засадах демократії та взаємоповаги. Проблемні питання відмови від застарілих стереотипів відносин “метрополія-колонія”, відсутності незалежних

ЗМІ (у європейському розумінні цього поняття) в обох державах, бюрократизму чиновництва, недостатньої добропорядності та доброзичливості деяких елементів інститутів політичних систем — усе це та багато інших причин стають перепонами на шляху добросусідства і взаємовигідної співпраці.

Згідно з Конституцією України, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики належить до компетенції Верховної Ради. Парламент визначає політичний курс, який у значній мірі залежить від його партійного складу.

“Партії є одним із головних інститутів політичної системи. Як суб’єкти формування владних відносин партії великою мірою визначають характер і спрямування політичного процесу, стратегію і тактику боротьби за владу, політичну стабільність суспільства” [1].

В українській політичній еліті домінують дві точки зору (моделі) на форми і методи організації взаємовідносин із Росією. Коротко їх можна охарактеризувати як *інтеграційні та прагматичні*. Інтеграційна точка зору переважно представлена партіями лівого напрямку — КПУ та іншими.

“КПРС-КПУ всі роки свого існування проводила антиукраїнську, розкольніцьку політику в Україні. Поділивши Україну — аби позбавити її в майбутньому єдності — на східну і західну, останню, оскільки вона національно більш свідомо, наділяла різними ярликами: націоналісти, бандерівці, західняки тощо” [2].

Інтеграціоналізм — це типово українська пострадянська посттоталітарна суспільно-політична доктрина, яка не базується на жодній з існуючих у західному суспільстві політичних ідеологій. В її основу покладено систему поглядів, які ґрунтуються на гіперболізації соціально-економічних досягнень СРСР та внеску в них РРФСР. Інтеграціоналісти змальовують радянську дійсність у позитивній тональності, негативно протиставляючи сучасну українську дійсність, абстрагуючись від того, що українська економічна криза веде початки від радянських економічних деформацій. В ієрархії цінностей інтеграціоналістів чільне місце посідає відновлення союзу країн, що донедавна входили до складу СРСР. Саме в цьому напрямі планується змінювати як конкретне українське суспільство, так і політичний устрій усіх сусідніх держав. При цьому химерно поєднуються в єдину назву абсолютно непокінчані категорії, даючи

“Союз суверенних держав”. Елементи інтеграціоналізму містять програмні документи цілої низки українських політичних партій, позаяк їхні автори розраховують на електоральну підтримку з боку російськомовного населення [3].

Прагматична точка зору уособлюється партіями національно-демократичного спрямування у парламенті, насамперед НРУ. Взаємовідносини з Росією представлені в програмі Руху окремим підрозділом.

Робота рухівських депутатів в областях і в парламентській фракції Верховної Ради, масові заходи Руху, активна позиція Руху під час референдумів та інших політичних акцій мали вирішальний вплив на становлення незалежної української держави, забезпечили перемогу незалежної ідеї на референдумі 1 грудня 1991 р. і продовжують впливати на розбудову держави.

Джерельна база дослідження історія НРУ подана сукупністю найрізноманітніших письмових джерел: історія Руху викладена в працях Г. Гончарука [4], В. Ковтуна [5], О. Гараня [6] та інших дослідників [7]; програмах, заявах, деклараціях, документах про історію НРУ. На фоні активного інтересу дослідників до проблеми історії Народного руху України, зокрема, не дістала достатнього висвітлення проблема формування історії українсько-російських відносин у контексті діяльності НРУ.

Народний рух України називає свою ідеологію національно-демократичною, так записано в програмі і статуті партії, такі погляди на неї рухівців та колишнього лідера і одного із засновників Руху В. Чорновола: “У нас, як партії національно-демократичного спрямування, є всі підстави для серйозних претензій до сьогоденного керівництва держави не тільки за економічну кризу, а й за спробу будувати неукраїнську Україну — державу бюрократично-кланову, національно індиферентну (в кращому разі), а то й відверто антинаціональну. Руйнується залишена на самовиживання українська культура, бюрократичний апарат блокує конституційну норму державності української мови, зведені нанівець українські преса й книгодрукування, українська мова витісняється з радіо й телебачення, особливо місцевого, влада сприяє експансії в Україну московського православ’я. Під акомпанемент розмов про національну ідею в Україні править свій бал зденаціоналізована личина обездуховле-

ного міщанина й розжирілого скоробагачка. І тому я не розумію деяких політиків, які спішають відректися від першої частини визначення “національно-демократичні сили”, тобто від поняття “національне”. Поки ми не витворимо з населення націю, поки ми не матимемо того, що називається “українська нація в політичному розумінні цього поняття”, — національна демократія повинна жити і змагатися” [8].

К. Дикань у своїй книзі “Десять років по тому...” дає такий науковий коментар інтегрального поняття “національна демократія”, яке висловлювали теоретики Руху: національна демократія — це нерозчленована синтезуюча ідеологія, що поєднує цінності центристських класичних ідеологій — лібералізму, консерватизму, соціальної демократії — в умовах відсутності або недостатньої сформованості власної держави, і ставить за мету реалізацію цих цінностей у національній демократичній державі.

Головне гасло Програми НРУ — “*Державність, демократія, реформи.*” Рух влаштовує не будь-яка держава, а демократична, створена реформами, які здійснює українська політична нація. Рух наголошує, що зовнішня політика України має базуватися на чітко визначених засадах пріоритету національних інтересів, обумовлених геополітичним становищем, економічними, історичними, культурними традиціями та реаліями — “Головне завдання для України полягає в інтеграції у світове співтовариство та остаточному утвердженні свого місця у світі як європейської держави” [9].

Запорукою добросусідських відносин програма НРУ визнає врегулювання відносин і вирішення спірних питань із Росією. Забезпечення рівноправності українсько-російських відносин визначається як основний принцип політики. Необхідно формувати українсько-російські відносини на основі взаємних вигоди та поваги до незалежності, суверенітету, *виходячи з національних інтересів України.*

У програмі відсутні установки про те, що Росія — постійне джерело нестабільності та зовнішньої загрози для України, але наголошується на тому, що триває процес формування нової Європи в її природних геополітичних і культурних межах, що посткомуністичні країни Центрально-Східної Європи визначилися у своєму виборі на користь економічної, політичної та військової інтеграції до європейських та трансатлантичних структур, зокрема в ЄС, ЗЄС, НАТО, а

Росія та Білорусь уклали договір про двосторонній союз, НРУ попереджує про виникнення небезпеки утворення нових “залізних завіс” та загрози для України опинитися між двох антагоністичних військово-політичних блоків (НАТО і Ташкентським блоком на чолі з Росією), а щоб уникнути цієї загрози, Українська держава повинна зробити рішучий крок на шляху європейської та трансатлантичної інтеграції, домагатися припинення участі України в СНД та його структурах; натомість посилювати двосторонні відносини з країнами СНД.

“Україна не повинна входити до замкнених економічних та політичних структур за участю Росії, здатних поставити під загрозу безпеку України чи можливість її інтеграції в європейські структури; проводити політику, спрямовану на виведення з території України російських військових формувань; у зв’язку з грубими порушеннями умов перебування Чорноморського флоту Росії на території України домагатися денонсації відповідних двосторонніх угод між Україною та Російською Федерацією. Домагатися повернення Росією українських національних культурних цінностей та справедливого остаточного розподілу активів та пасивів колишнього СРСР; демаркації і делімітації україно-російського кордону, розмежування акваторій Азовського, Чорного морів та Керченської протоки; встановлення світових цін на транзит російських нафти і газу; заборони в Україні політизованих та воєнізованих організацій, керівні центри яких перебувають за межами України, та тих, чия діяльність становить загрозу державній незалежності й територіальній цілісності України” [10].

Рух ставить перед собою завдання *подолання в Україні наслідків політики русифікації* (при збереженні національними меншинами своєї самобутності, мови) надавати допомогу українцям у Росії та інших державах у їхньому прагненні до збереження власної національної самобутності, розвитку їхньої культури, освіти; сприяти їхнім культурним та економічним зв’язкам з Україною; сприяти поверненню українців, які того бажають, на їхню історичну батьківщину.

Наведена вище інформація дає можливість скласти певне уявлення про цілі, пріоритети, механізми здійснення та окремі заходи політики НРУ по взаємних відносинах із Росією, яку партія пропагує у своїй програмі, домагається її втілення в процесі парламентсь-

кої діяльності і має намір проводити після приходу до влади. Слід зазначити, що оскільки національно-демократичні, реформаторські сили не спромоглися перебрати владу на всіх минулих виборах, говорити про виконання всіх положень програми НРУ передчасно, хоча вплив їх на парламентські рішення та рішення виконавчої влади безперечний.

Безперечно і те, що становлення України та Російської Федерації як суверенних держав відбувається разом із глибокою трансформацією політичних і економічних відносин, осмисленням нової історичної ситуації, формуванням національної ідентичності. З одного боку, як зазначав Президент України Л. Кучма, “було постійне озирання назад, в історію або недавнє минуле, де все здавалося таким звичним, надійним та усталеним”. З другого боку, “мали місце революційне нетерпіння і забігання вперед, прагнення досягти всього і відразу”. До цього треба додати, що розбудова рівноправних українсько-російських взаємин вимагає часу, витримки, готовності до компромісу, послідовності й відповідальності. Адже стан двосторонніх стосунків значною мірою впливає на життя обох країн та на їхній міжнародний авторитет.

Ескалація подій навколо Тузли засвідчила вірогідність комунікативних криз у двосторонніх відносинах. Характерна ознака цього — нерозуміння сигналів, що надходили від протилежної сторони, небажання зважати на її інтереси, шукати нові точки дотику і йти на компроміси. Після конфлікту навколо острова Тузла в Україні заговорили про те, що нинішній позаблоковий статус країни не є міцною гарантією її безпеки і тому треба прискорити рух до НАТО.

Досліджувати вплив діяльності НРУ на відносини з Росією детальніше — справа іншої роботи. Для аналізу необхідно зібрати та вивчити статистичні результати моніторингу законотворчої діяльності парламенту на відповідність програмі НРУ законопроектів, які були внесені депутатами, обраними за списками блоку спільно з депутатами, обраними в мажоритарних округах.

Література

1. Дикань К. Десять років по тому: від УГС до... Історія новітнього партійного будівництва. — К., 1999.
2. Там само.
3. Там само.

4. *Гончарук Г.* Народний Рух України. Історія. — Одеса, 1997 — 378 с.
5. *Ковтун В.* Історія Народного Руху України. — К., 1995 — 382 с.
6. *Гарань О.* Від створення Руху до багатопартійності. — К., 1992. — 48 с.
7. *Шановська О.* Джерельна база дослідження історії Народного Руху України // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. — Вип. 1. — 2003. — С. 182, 200.
8. *Український Південь.* — 2002. — №50. — 9-25 грудня.
9. *Статут НРУ.*
10. *Програма НРУ.*

В. А. Нестеренко, В. Г. Романюк

УКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ОСВІТНЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПОДІЛЛЯ ТА ВЛАДА У 1920-і РОКИ

Питання про взаємовідносини між науково-освітньою інтелігенцією та органами радянської влади є одним із центральних в етнонаціональній історії України першої третини ХХ ст. У період політики “українізації” науковці, освітяни, працівники культури відігравали велику роль у формуванні “модерної” української нації, своєю діяльністю безпосередньо впливали на суспільно-політичне життя тодішньої УСРР. Ставлення центральних та місцевих органів радянської влади до української науково-освітньої інтелігенції відзначалося в цей час амбівалентністю: з одного боку, ішла боротьба проти опозиційно налаштованих вчених, з іншого боку — влада активно використовувала праці українських науковців, діяльність просвітян у своїх прагматичних цілях.

Питання про роль української інтелігенції в проведенні політики “українізації” вже досліджувалося в українській історичній науці. Особливо відзначимо роботи О. Болаболеченка, Я. Верменич, В. Даниленка, Г. Касьянова [1]. В їхніх працях також з’ясовано питання про ставлення керівництва Радянської України до культурно-освітньої інтелігенції. У роботах О. Лойка, В. Нестеренка частково висвітлено питання про участь інтелігенції Поділля в українознавчих процесах [2]. Разом із тим, необхідно підкреслити, що тема взаємин української інтелігенції Поділля та місцевих органів радянської влади ще не знайшла свого належного висвітлення в українській історіографії. У даній роботі ми ставимо головне зав-